

התחממות היחסים בין ישראל למעצמות אזוריות: האם טורקיה היא הבאה בתור?

ארי הייסטין

יחסים מתוחים עם וושינגטון ואיומי ביטחון מתעצמים סיפקו למצרים ולערב הסעודית את התמריץ לחפש שיתוף פעולה הדוק יותר עם ישראל, בסוגיות שבהן לשני הצדדים יש אינטרסים משותפים. מתיחות שוררת גם בין טורקיה לארצות הברית עקב מלחמת האזרחים בסוריה והיד הקשה שמפעיל ארדואן בארצו, לאחר ניסיון ההפיכה הכושל נגדו ב־15 ביולי. אולם למרות ההסכם לנרמול היחסים שנחתם ביוני 2016 בין ירושלים לאנקרה, סביר להניח שטורקיה וישראל לא ירחיבו את שיתוף הפעולה ביניהן במידה ניכרת בעתיד הקרוב, וזאת בשל דינמיקה אזורית משתנה שפעלה גם על האינטרסים המשותפים, אשר שימשו בסיס ליחסים הקרובים בין המדינות בשנות התשעים.

מילות מפתח: ישראל, טורקיה, מצרים, ערב הסעודית

מבחינתן של מצרים וערב הסעודית, נראה כי תמיכה אמריקאית מהוססת והידרדרות המצב הביטחוני במזרח התיכון סיפקו תמריץ לממשלות אלה לפעול לשיתוף פעולה חסר תקדים עם ירושלים בסוגיות של אינטרס הדדי. בשנה החולפת מסתמן שהסכם הנורמליזציה של טורקיה עם ישראל, אתגרי ביטחון מתעצמים ויחסים מתוחים עם ארצות הברית העלו את היחסים בין אנקרה לירושלים על מסלול דומה. לאור זאת יש מקום לבחון באופן מעמיק יותר את הבסיס לשיתוף הפעולה המתהדק של ישראל עם מצרים וערב הסעודית, ולנסות להקיש ממנו לגבי צמיחת שיתוף פעולה ישראלי-טורקי דומה.

ארי הייסטין הוא עוזרו המיוחד של ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי, אלוף (מיל.) עמוס ידלין.

מצרים וישראל פועלות יחדיו כדי להביס את חמאס ודאע"ש

נשיא מצרים עבד אל-פתח א-סיסי נותר ספקן באשר לתמיכה אמריקאית, וזאת משתי סיבות עיקריות. ראשית, הנשיא א-סיסי היה עד לדרישתה של וושינגטון מהנשיא חוסני מובארכ להתפטר לנוכח מחאות 'האביב הערבי' בשנת 2011, למרות קשרים קרובים בין הממשל האמריקאי למנהיג מצרים שנמשכו שלושה עשורים. מנקודת מבטה של קהיר, המסר בדרישה זו היה שהממשלה המצרית אינה אמורה לצפות לתמיכה אמריקאית בזמן משבר. שנית, תגובתה של ארצות-הברית להפיכה הצבאית של 2013 במצרים, שהדיחה את 'האחים המוסלמים' וסללה את הדרך לעלייתו של א-סיסי, הייתה מסויגת. ארצות-הברית נמנעה מהכינוי "הפיכה" ביחס לתפיסת השלטון על ידי הצבא והדחת ממשלת הדיכוי של 'האחים המוסלמים', שנבחרה בבחירות דמוקרטיות. היא לא קיצצה בסיוע שהעניקה למצרים, אך הפגינה את חוסר שביעות רצונה מעליית משטר צבאי באמצעות הקפאת מכירת מערכות נשק מתוחכמות למצרים, דוגמת מטוסי F16 ומסוקי אפאצ'י. גם כאשר הנשיא אובמה הכריז על סיום הקפאה זו ב-2015, הרי הכרזתו על שנת 2018 כמועד סיום העברת מימון מזומנים (cash-flow financing) למצרים לא עזרה לשיקום מלא של היחסים. פרשנים מצרים רבים ניבאו בצדק כי התמיכה המסויגת של ממשל אובמה לא תביא למיתון מדיניות הפנים של מצרים לגבי זכויות פוליטיות, אלא תדחף את קהיר לגוון את בעלות בריתה. ואכן, הנשיא א-סיסי חתם על הסכמים לרכישת מטוסי קרב מצרפת, ומסוקים ומערכות הגנה אווירית מרוסיה, והיה מוכן אף להגביר את שיתוף הפעולה עם ישראל.

הרחבת שיתוף הפעולה בין קהיר לירושלים מתבססת על אינטרס אסטרטגי משותף – להילחם בארגון 'וילאית סיני' המשוויד לדאע"ש ויושב בסיני, ועם בעלת בריתו בפועל – השלוחה של 'האחים המוסלמים' בעזה – חמאס. ארגון 'וילאית סיני' מאיים על יציבותה של מצרים באמצעות ניהול מלחמת גרילה מתמשכת שגבתה את חייהם של מאות מאנשי צבא מצרים, והשוויד של חמאס ל'אחים המוסלמים' מסמן אותו כזרוע טרור על פי החקיקה הנוכחית במצרים נגד 'האחים המוסלמים'. בנוסף לקרבה האידאולוגית בין חמאס ל'אחים המוסלמים' במצרים, מקורות בממשלת מצרים טוענים כי הארגון עומד מאחורי מעשי טרור כמו ההתנקשות בחיי התובע הכללי של מצרים, הישאם ברכאת, בשנת 2015. מנקודת מבטה של ישראל, האיום שחמאס וארגון 'וילאית סיני' מטילים על מצרים מסכן גם את האינטרסים של ישראל, בשל האפשרות שיגרום להתמוטטות של אחת משתי הממשלות הערביות היחידות שחתמו על הסכם שלום עם ישראל. הידרדרותה של מצרים לכאוס פירושה גם מדינה כושלת עם אוכלוסייה של כ-90 מיליון איש בגבולה הדרומי של ישראל. כאשר בוחנים את האיום הישיר שחמאס מטיל על ישראל, העובדה שמרבית האוכלוסייה בישראל נמצאת בטווח הטילים

שאגר חמאס בעזה הופכת את הארגון לגורם הלא־מדינתי השני במעלה מבחינת מסוכנות אחרי חזבאללה (המצויד במאגר גדול במידה משמעותית של רקטות וטילים מתקדמים יותר בלבנון). למרות שארגון 'וילאיות סיני' לא הוציא לפועל מתקפות ראויות לציון נגד ישראל מאז שנשבע אמונים לדאע"ש ב־2014, הוא ביצע פיגוע המוני בישראל ב־2011 בגלגולו הקודם כארגון 'אנסאר בית אל-מקדס'. גורמי הביטחון בישראל ציינו בספטמבר 2016 כי הם צופים שארגון 'וילאיות סיני' ינסה לפגוע בישראל שוב בשלב מסוים בעתיד הקרוב.¹ בנוסף, שיתוף הפעולה בינו לבין חמאס חיזק את היכולות של כל אחד משני הארגונים, שיפר באופן משמעותי את היכולת של 'וילאיות סיני' להסב אבדות לצבא מצרים,² ואפשר לחמאס לשוב ולהתחמש כחלק מהיערכותו לעימותים עם ישראל בעתיד.

חלק גדול מהשיפור בשיתוף הפעולה הביטחוני בין ירושלים לקהיר מתרחש אמנם בדלתיים סגורות, אך יש שפע של עדויות להתחזקותו המרשימה מאז עלייתו של א־סיסי לשלטון ב־2013. התיאום בין שתי המדינות הפך צמוד עד כדי כך שבנוסף לשיתוף מידע מודיעיני, ישראל ביצעה תקיפות כלי טיס בלתי מאוישים נגד חמושים של 'וילאיות סיני' בשטח מצרים, על פי בקשתה של קהיר.³ כמו כן, כחלק מהאסטרטגיה להבסת ארגוני הג'יהאד בסיני, ישראל הסכימה שמספר החיילים המצרים שיוצבו בחצי האי סיני יעלה בהרבה על המספר המותר על פי הסכמי השלום משנת 1979, אפילו ביחס לחריגות שהתירה לפני 2013. במקביל, מצרים פועלת ללא לאות להשמדת המנהרות בין עזה לסיני (אתר מרכזי לשיתוף פעולה בין חמאס ל'וילאיות סיני'), והנשיא א־סיסי הצהיר בפומבי שהוא מנהל "שיחות רבות" עם ראש הממשלה נתניהו. על מנת לשמר את המשטר בקהיר, המשתף פעולה עם ישראל ומתמודד עם אתגרים, ארגון איפ"ק הפרו־ישראלי אף התגייס להילחם בזירה הדיפלומטית כדי לבטל את הצעת החוק מ־2013 לעצירת הסיוע האמריקאי למצרים,⁴ ולאחר מכן פעל בהצלחה לביטול ההקפאה של מכירת מערכות הנשק המתוחכמות לקהיר.

שיתוף הפעולה הלא־רשמי בין ערב הסעודית לישראל

בדומה למצרים, גם ערב הסעודית חתרה לשיתוף פעולה עם ישראל בזמנים של התקררות היחסים עם וושינגטון, עקב סדרי עדיפויות ביטחוניים סותרים. 'האביב הערבי' הדגיש את הפערים בין ערב הסעודית לארצות־הברית בכמה זירות, כולל מצרים וסוריה. מנקודת מבטה של ערב הסעודית, ארצות־הברית דחקה מן השלטון את הנשיא חוסני מובארכ, שהיה בעל ברית קרוב שלה, בעקבות מותם של כמה מאות מפגינים שמחו נגדו, אך באופן יחסי עשתה מעט מאוד כדי להדיח מהשלטון בסוריה את אסד, בעל הברית של איראן, למרות הטבח האכזרי שביצע באזרחיו. העמימות האמריקאית בשני המרחבים גרמה לריאד לפקפק במהימנותה של

ושינגטון בעתיד. במקביל, תמיכתה של ערב הסעודית בארגוני ג'יהאד בסוריה דוגמת 'ג'בהת פתח א-שאם' (לשעבר ג'בהת אל-נוסרה, המסונף לאל-קאעדה), במטרה להפיל את אסד, נתפסה על ידי גורמים אמריקאים רשמיים כמהלך שמסכן את הביטחון הלאומי של ארצות-הברית. שיחות הגרעין עם איראן והחתימה על הסכם הגרעין החריפו את חששות הסעודים מנטישתה של ושינגטון, כאשר הנשיא אובמה לא הצליח להרגיע את ערב הסעודית לגבי התמיכה האמריקאית.⁵ בניגוד למתח בין ושינגטון וריאד לגבי עמדות בסוגיות של המזרח התיכון, ישראל והממלכה הסעודית קרובות בהשקפתן ובהערכתן לגבי רבים מהאיומים האזוריים. הסוגיה המדאיגה ביותר את שתי המדינות היא סיכול שאיפותיה של איראן בכל הקשור להתערבות אזורית ותפוצת גרעין. ירושלים וריאד מסכימות גם כי צמצום יכולותיו של חזבאללה ושלוחות איראניות אחרות באזור הוא מרכיב חיוני בכל מאמץ לסכל את מטרותיה של איראן לשבש את הסדר באזור. עדיפות משנית שישראל והממלכה חולקות נוגעת להבסת ארגונים סוניים קיצוניים דוגמת אל-קאעדה ודאע"ש. ארגונים אלה מציבים אמנם איום מוגבל על הצבאות המודרניים של ישראל וערב הסעודית, אך מטילים איום חמור יותר על בעלות בריתן שכבר נמצאות בסכנה – מצרים וירדן.

למרות העובדה שאין יחסים רשמיים בין ישראל לערב הסעודית, התלכדות האינטרסים שלהן הובילה אותן לפעול למען מטרות דומות בסוגיות אזוריות מרכזיות. המידע הגלוי בנוגע לשיתוף הישראלי-סעודי בסוגיית תוכנית הגרעין האיראנית (מעבר לקמפיין ה"לא רשמי" נגדה⁶) אינו רב, אך שתי המדינות חולקות יעד משותף – החלשת הכוחות בסוריה שנהנים מגיבוי איראני. בעוד ערב הסעודית מחמשת ומממנת ארגוני מורדים הלוחמים בציר איראן-חזבאללה-סוריה, ישראל נותרה יריבה מוצהרת של חזבאללה ולכאורה התנקשה בכמה ממנהיגיו הבכירים.⁷ כמו כן, המאמצים של ישראל וערב הסעודית לשמור על הסדר הקיים במדינות כמו ירדן משלימים זה את זה: הישראלים בדרך כלל מספקים את הידע והאימונים בתחום הביטחון, ואילו הסעודים שומרים שהכלכלות של מדינות אלו יהיו משוחררות מחובות, בעזרת מענקים ופרויקטים של סיוע.

יחסי ישראל-טורקיה: עבר, הווה ועתיד

מתיחות מסוימת שררה בין טורקיה לארצות-הברית עקב חילוקי דעות סביב הנטיות האוטוריטריות הגוברות של ארדואן, ניסיון ההפיכה שנכשל ביולי 2016 ומלחמת האזרחים בסוריה. ארדואן סבר שבעלי בריתו בושינגטון היו צריכים להתקשר אליו מיד לאחר ניסיון ההפיכה כדי להציע תמיכה (כפי שעשו רוסיה ואיראן), אך שר החוץ ג'ון קרי התקשר לנשיא טורקיה רק כדי להזהיר אותו מפני הפעלת כוח מוגזם בתגובה לניסיון הכושל להדיחו.⁸ כפי שקרה כאשר ניסו בעבר לדחוף את

מצרים לדמוקרטיה, התמיכה האמריקאית בסדר יום של זכויות האדם נתפסת על ידי ממשלת טורקיה כניסיון "לדחוף את האף" בענייניה הפנימיים. המתרחבות סביב "ההתערבות האמריקאית" בענייניה של טורקיה הוחמרה עוד בעקבות המחלוקת בעניין תביעתה של אנקרה כי וושינגטון תסגיר את איש הדת הגולה פתולה גולן המתגורר בפנסילבניה, ועל פי ארדואן הוא זה שעמד מאחורי תכנון ניסיון ההפיכה נגדו. למעשה, כמה בכירים טורקים אף האשימו את וושינגטון כי שיתפה פעולה עם גולן בתכנון המזימה נגד ממשלת טורקיה.⁹ בזירה הסורית, טורקיה זעמה על כך שארצות-הברית חברה למיליציה הכורדית YPG כחלק מהאסטרטגיה שלה להביס את דאע"ש. בתגובה למדיניות האמריקאית בדבר אימון הכורדים וחימושם, נשיא טורקיה הרחיק לכת עד כדי הטלת ספק בברית בין ארצו לבין ארצות-הברית, כשאמר "האם אני הוא השותף שלכם, או שמא אלה הטרוריסטים [PKK/YPG] בקובאני?"¹⁰ מבחינתה של וושינגטון, גישתו המתירנית של ארדואן כלפי ארגוני ג'יהאדיסטיים אלימים¹¹ והתנהגותו האוטוריטרית¹² מדאיגות מאוד.

ב'תור הזהב' של יחסי טורקיה-ישראל בשנות התשעים נשען שיתוף הפעולה בין המדינות על כמה אינטרסים אסטרטגיים הדדיים שהתמזגו בסוריה.¹³ החשש הטורקי המרכזי היה התקוממות של בדלנים כורדים שנלחמו נגדה, בעוד ישראל התמקדה באיום מצד חזבאללה בלבנון ובצבא סוריה. מנקודת מבטה של טורקיה, דמשק סיכנה את ביטחונה בכך שתמכה ב־PKK (מפלגת הפועלים הכורדים),¹⁴ שפתחה במלחמת גרילה נגד טורקיה ואיימה לעודד רגשי בדלנות בקרב מיליוני הכורדים במדינה. מבחינת ישראל, התמיכה הסורית בארגון חזבאללה הצבאי למחצה סייעה לו להשיג נשק מתוחכם ואימונים מתקדמים מאיראן, כאשר במקביל היה צבא סוריה הכוח הצבאי הקונוונציונלי העוין החזק ביותר בגבולות ישראל. כל עוד נמשך תהליך השלום הישראלי-פלסטיני, טורקיה הייתה חופשייה לשתף פעולה עם ישראל באופן הדוק וגלוי בעניין האיום הסורי. לתהליך השלום בשנות התשעים הייתה השפעה רבה מאוד על מדיניותה של טורקיה כלפי ישראל. אפילו בימים שבהם ממשלת טורקיה הייתה אדוקה בחילוניותה, לפני עלייתה של מפלגת הצדק והפיתוח האסלאמיסטית ב־2002, קשריה של אנקרה עם ירושלים הושפעו במידה רבה מאופיו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. לדוגמה, כאשר ישראל העבירה את 'חוק ירושלים' ב־1980, שקבע כי ירושלים המזרחית והמערבית היא בירתה המאוחדת של ישראל, טורקיה הורידה את דרג הנציגות שלה בשגרירות בתל-אביב.¹⁵ לעומת זאת, לאחר ועידת השלום במדריד ב־1991 חידשה טורקיה את היחסים עם ישראל במלואם, וניסתה למלא תפקיד בהשגת הסכם בין ישראל לפלסטינים.

בתקופת היחסים הקרובים הניב שיתוף הפעולה הישראלי-טורקי פירות רבים. ראשית, המדינות שיתפו ביניהן מידע מודיעיני וטורקיה העניקה לישראל גישה

למרחב האווירי שלה הגובל בסוריה, עיראק ואיראן – אפשרות ששיפרה את היכולת של צה"ל לאסוף מודיעין מהאוויר על אויביו הגדולים ביותר. שנית, בזמן שארצות הברית ושאר הממשלות המערביות לא הסכימו לספק לאנקרה חלק מהנשק המתקדם שהייתה זקוקה לו כדי להילחם ב־PKK בשיאו של המאבק האלים, ישראל נכנסה לתמונה וסיפקה לצבא טורקיה את הציוד והטכנולוגיה. שווי הסכמי הביטחון בין ישראל לטורקיה הוערך במאות מיליוני דולרים, ונכללו בהם הסכמים שלפיהם ישראל שדרגה את מטוסי ה־F4 ו־F5 של חיל האוויר הטורקי ומכרה לטורקיה טילי אוויר-אוויר מסוג פיתון 4. שלישית, ערכו של השיתוף הישראלי-טורקי עבור אנקרה הוכח בבעיה המדאגה ביותר עבורה – הבעיה הכורדית. למעשה, גירוש מנהיג PKK עבדוללה אג'לאן על ידי חאפז אסד ב־1998 יוחס לחששו של הנשיא הסורי מהברית בין ישראל לטורקיה. רביעית, עד שנת 2000 גדל היקף הסחר בין ירושלים לאנקרה פי עשרה, מכמאה מיליון דולר לשנה בשנת 1990 ליותר ממיליארד דולר בתוך עשור.¹⁶

אולם בעשור שלאחר מכן ירד מקומו של האיום הסורי בסדר העדיפויות הטורקי, ועימו האינטרסים המשותפים בין אנקרה לירושלים. במובן מסוים, היחסים נפלו קורבן להצלחתם. לאחר שסוריה נכנעה לתביעתה של טורקיה כי דמשק תגרש את מנהיג PKK עבדוללה אג'לאן ב־1998, אשר רבים ייחסו זאת ללחץ הישראלי-טורקי על אסד, "החלה תפיסת האיום הטורקית להשתנות".¹⁷ במקביל, חששותיה של ישראל לגבי חזבאללה הזוכה לגיבוי מאיראן ומסוריה רק התגברו.

זאת ועוד, קריסת תהליך השלום בשנת 2000 הותירה את טורקיה במצב לא נוח מול ישראל. המתרחשות בין אנקרה לירושלים בנוגע לסוגיה הפלסטינית החריפה מאוד ב־2008, בעקבות מבצע 'עופרת יצוקה' ברצועת עזה שבשליטת חמאס. ברמה האישית ארדואן זעם על מבצע 'עופרת יצוקה' משום שהיה עסוק במאמצים דיפלומטיים של מסעות דילוגים להשגת הסכם שלום בין ישראל לסוריה עד סמוך לתחילת המבצע, והדבר גרם לו להיראות כמשתף פעולה

או כמי שאינו מבין דבר מהמתרחש סביבו.¹⁸ היחסים הגיעו לנקודת השפל ב־2010, לאחר שהצבא הישראלי השתלט על הספינה הטורקית 'מאבי מרמרה' שביקשה לפרוץ את המצור על עזה – השתלטות שהסתיימה במותם של שמונה אזרחים טורקים ואזרח טורקי-אמריקאי אחד. לאחר האירוע הונמך דרג היחסים הדיפלומטיים ולעתים הם אף הפכו עוינים ממש לאורך שש שנים, עד חתימת

לשיחות המקרטעות של טורקיה עם האיחוד האירופי בנושא חברותה של טורקיה באיחוד היו בעיקר השלכות שליליות על יחסיה עם ישראל.

הסכם הנורמליזציה ב־2016.

נוסף לכך, לשיחות המקרטעות של טורקיה עם האיחוד האירופי בנושא חברותה של טורקיה באיחוד היו בעיקר השלכות שליליות על יחסיה עם ישראל. ראשית,

הרפורמות שדרש האיחוד כללו נקיטת צעדים לעבר דמוקרטיזציה, שפירושם החלשת ההשפעה הצבאית על המדיניות הטורקית. משמעות הדבר שדווקא אותם כוחות שפעלו לקידום היחסים בין טורקיה לישראל ב"תור הזהב" איבדו הרבה מהשפעתם על הפוליטיקה הטורקית. שנית, כישלון המאמצים להתקבל לחברות באיחוד גרם לטורקיה להפנות את גבה למערב ולחפש תפקיד מנהיגותי בולט יותר במזרח התיכון. לאימוץ עמדה עוינת כלפי ישראל היו גם יתרונות ביתיים.

שיתוף הפעולה הצפוי בין ישראל לטורקיה בעקבות ההסכם ביניהן מ־2016 אינו צפוי לחרוג הרבה מעבר לשיקום היחסים הצוננים בערוצי הדיפלומטיה, וזאת בשל כמה גורמים מעכבים. לישראל ולטורקיה סדרי עדיפויות שונים לגבי ביטחון. הציר איראן-סוריה-חזבאללה עודנו האיום הגדול ביותר על ביטחונה של ישראל בטווח הקצר. בניגוד לכך, למרות שטורקיה פעלה תחילה כדי להביס את הכוחות התומכים ב"ציר ההתנגדות" במלחמת האזרחים בסוריה, בכך שתמכה בארגוני המורדים הסורים, נראה שעמדה זו התרככה בשל דאגות גדולות יותר שלה בנוגע להתפשטות הכורדים.¹⁹ טורקיה אמנם רואה באיראן מתחרה אזורית, אך נותנת עדיפות לסוגיה הכורדית (אינטרס שהיא חולקת במידה רבה עם איראן וסוריה, למעט אולי לגבי קשרים חזקים בין טורקיה לממשלה האזורית של כורדיסטן). באשר ל'אחים המוסלמים' ושלוחותיהם – ישראל רואה בהם איום ביטחוני מרכזי, בעוד אנקרה רואה בהם ערוצים שימושיים (גם אם מסוכנים לפרקים) להרחבת השפעתה דרכם. לדוגמה, ישראל ניהלה בעשור האחרון שלוש מערכות לחימה גדולות נגד שלוחת 'האחים המוסלמים' בעזה – ארגון חמאס – בזמן שטורקיה שומרת על קשרים הדוקים עם הארגון (לרבות קרבה אידאולוגית), ובמסגרת הפשרות בהסכם 2016 עם ישראל הסכימה להתחייב רק כי תמנע ממנו לעשות שימוש בטרטוריה טורקית לתכנון ולמימון מתקפות טרור נגד ישראל. למרות התחייבותה של טורקיה לגרש אנשי חמאס מהזרוע הצבאית, המתיחות בין ישראל לטורקיה בסוגיה זו נותרה בעינה, משום שאנקרה אינה מקיימת את חלקה בהסכם וחמאס ממשיך לפעול בחופשיות בטורקיה.²⁰ באופן דומה, ישראל וטורקיה נמצאות משני צדי המתרס בכל הנוגע ל'אחים המוסלמים' ומשטר א־סיסי במצרים.

חשוב לציין גם כי ההשפעה של כוחות צבא טורקיה צומצמה בצורה דרמטית בחודשים שלאחר ניסיון ההפיכה הצבאי ב־2016. הטיהורים שהגיעו מיד לאחר ניסיון ההדחה של ארדואן הביאו לסילוקם של קרוב למחצית מהגנרלים (149 מתוך 325),²¹ ולהכחדת ההנהגה הבכירה בצבא. בנוסף לפיטורים ההמוניים, מפלגת הצדק והפיתוח של ארדואן עשתה שימוש בכוח שניתן לה מתוקף ההכרזה על מצב חירום במדינה כדי להעביר חלק גדול מהכוח של הצבא הטורקי למינויים פוליטיים אזרחיים.²² לדוגמה, מפקדי כוחות היבשה, הים והאוויר יהיו מעתה כפופים ישירות לשר ההגנה במקום לרמטכ"ל. כמו כן פיקוד המשטרה ופיקוד

משמר החופים יועברו מהצבא לשליטת שר הפנים. כאמור, הצבא היה אחד הכוחות המניעים מאחורי הקשרים ההדוקים עם הממסד הביטחוני הישראלי, ולכן סילוקם של המנהיגים המנוסים יותר מהצבא וצמצום איתנותם של הקצינים הנוותרים בהנהגה הפוליטית מחלישים את מה שהיה בעבר (ויכול היה להיות בעתיד) בסיס התמיכה לשיתוף פעולה ישראלי-טורקי הדוק יותר.

יתרה מכך, למרות שיש מי שמצביעים על שיתוף הפעולה הכלכלי בין ישראל לטורקיה²³ כתמריץ לשיפור היחסים, הרי שתי המדינות אינן זקוקות בהכרח לקשרים מדיניים וביטחוניים קרובים כדי שהמסחר ביניהן יפרח. כעבור חמש שנים מתקרית המרמרה שבמהלכן נותקו היחסים, המסחר בין שתי המדינות הכפיל עצמו לסך של 5.6 מיליארד דולר.²⁴ נכון שקודם לפיוס סירבו שתי המדינות לחתום על עסקת גז כלשהי הכוללת יצוא ישראלי לטורקיה, ולאחר מכן לאירופה דרך טורקיה, אולם גם עתה מתמודדת עסקת הגז עם אתגרים רבים, והיא עדיין לא הבשילה. כמו כן, חשוב להצביע על שתי מגבלות לגבי שיתוף הפעולה בנושא הגז וקידום שיתוף פעולה רב יותר: ראשית, עסקת הגז תיחתם ותבוצע על ידי

תאגידים פרטיים, ולכן היא לא תזדקק לתמריץ בדמות שיתוף בין ממשלות; שנית, עסקת הגז עם ישראל היא רק רכיב אחד בניסיון המקיף של טורקיה לגוון את מקורות האנרגיה שלה כדי למנוע תלות מוחלטת במקור מסוים, כך שהמנוף של ישראל על טורקיה כספקית האנרגיה שלה יתקזז עם ספקיות אנרגיה אחרות שאינן ישראליות. ההתבצרות האמריקאית והכאוס האזורי של 'האביב הערבי' יצרו אתגרים עבור ישראל, אך גם הזדמנויות. כאשר האינטרסים התלכדו, ישראל ניצלה את ההזדמנות וטוותה קשרים עם ערב הסעודית ועם מצרים. עם זאת, עקב שיקולי ביטחון שונים והאפשרות לחזק שיתוף פעולה

טורקיה וישראל אינן זקוקות בהכרח לקשרים מדיניים וביטחוניים קרובים כדי שהמסחר ביניהן יפרח. בעבור חמש שנים מתקרית המרמרה, המסחר בין שתי המדינות הכפיל עצמו לסך של 5.6 מיליארד דולר.

מסחרי מבלי לשפר את היחסים בזירות אחרות, אין לישראל ולטורקיה מניע ישיר לקדם את היחסים ביניהן מעבר למהלך האחרון שנעשה. אמנם היחסים שוקמו במלואם, אך הם עדיין יחסים קרירים.

הערות

1 "Israel 'bracing for attack' by IS in Sinai in next 6 months," *The Times of Israel*, September 10, 2016, <http://www.timesofisrael.com/israel-bracing-for-attack-by-is-in-sinai-in-next-6-months/>.

2 Gili Cohen and the Associated Press, " Hamas Provided ISIS with Weapons to Carry Out Sinai Attacks, Israeli General Says," *Haaretz*, July 2, 2015, <http://www.haaretz.com/israel-news/.premium-1.664199>

- David Wainer, Jonathan Ferziger, and Ahmed Feteiha, "Old Mideast Foes Unite Over Gas Deals and Fighting Militants," *Bloomberg News*, July 11, 2016, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-07-10/old-middle-east-foes-unite-over-gas-deals-and-fighting-militants>. 3
- John Hudson, "Egypt's Rulers Have a New Friend in DC: The Israel Lobby," *Foreign Policy*, August 19, 2013, <http://foreignpolicy.com/2013/08/19/egypts-rulers-have-a-new-friend-in-dc-the-israel-lobby/>. 4
- Jeffrey Goldberg, "The Obama Doctrine," *The Atlantic*, April 2016, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>. 5
- "Regional Challenges and Opportunities: The View from Saudi Arabia and Israel," The Council on Foreign Relations, <http://www.cfr.org/development/regional-challenges-opportunities-view-saudi-arabia-israel/p36615>. 6
- The Associated Press, "Analysis: Hamas operating from Turkey as usual despite Ankara's promises," *Haaretz*, May 13, 2016, <http://www.haaretz.com/middle-east-news/1.719542>. 7
- Loulla-Mae Eleftheriou-Smith, "Turkey coup could threaten country's NATO membership, John Kerry suggests," *The Independent*, July 18, 2016, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/turkey-coup-could-threaten-countrys-nato-membership-john-kerry-warns-a7142491.html>. 8
- "After the Coup, Turkey Turns against America," *The Economist*, July 18, 2016, <http://www.economist.com/news/europe/21702337-turkish-media-and-even-government-officials-accuse-america-being-plot-after>. 9
- "'Me or terrorists?' Furious Erdogan tells US to choose between Turkey and Syrian Kurds," RT, February 8, 2016, <https://www.rt.com/news/331711-erdogan-washington-syrian-kurds/>. 10
- Patrick Donahue, "Germany Sees Turkey as Platform for Islamist Groups, Leak Shows," *Bloomberg News*, August 17, 2016, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-08-17/germany-sees-turkey-as-platform-for-islamist-groups-leak-shows>. 11
- Steven Cook, "How Erdogan Made Turkey Authoritarian Again," *The Atlantic*, July 21, 2016, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2016/07/how-erdogan-made-turkey-authoritarian-again/492374/>. 12
- Alan Makovsky, "Israel-Turkey: Strategic Relationship or Temporary Alliances?" in *The Middle East in 2016*, ed. Judith S. Yaphe (Washington, DC: NDU, 2002), pp. 231-236. 13
- על פי המאמר Daphne McCurdy, Turkish-Iranian Relations: When Opposites Attract איראן התירה ל-1,200 לוחמי PKK להתיישב בכ-50 מקומות שונים באיראן. 14
- Jay Alan Sekulow, "Turkey-Israel Relations", Oxford Centre for the Study of Law and Public Policy 1:1, p. 8. 15
- George E. Gruen, "Turkey and the Middle East After Oslo I" in *The Middle East and the Peace Process: The Impact of the Oslo Accords*, (ed.) Robert Freedman (Gainesville, Florida: University of Florida Press, 1998), pp. 199. 16
- Gabriela Özel Volfová, "Changes in Turkish-Israeli Relations: Implications for the Regional Security Environment," *Central European Journal of International and Security Studies*, Vol. 8, No. 4, p. 85. 17

- Steven A. Cook, "Israel and Turkey: No Big Deal," *From the Potomac to the Euphrates*, June 27, 2016, <http://blogs.cfr.org/cook/2016/06/27/israel-and-turkey-no-big-deal/>. 18
- Ayse Wieting, "Turkey: Assad can be part of transition in Syria," Associated Press, August 20, 2016, <http://bigstory.ap.org/article/ef6fa94895854d96abb111ccc11986d0/turkey-assad-can-be-part-transition-syria> 19
- Yossi Melman, "Analysis: Hamas operating from Turkey as usual despite Ankara's promises," *The Jerusalem Post*, November 6, 2016, <http://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Analysis-Hamas-operating-from-Turkey-as-usual-despite-Ankaras-promises-471827>. 20
- Metin Gurcan, "After massive purge, what's next for Turkish Armed Forces?," *Al-Monitor*, August 1, 2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/08/turkey-coup-attempt-major-purge-of-armed-force.html>. 21
- Metin Gurcan, "How Turkey is Reforming Its Military," *Al-Monitor*, August 8, 2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/08/turkey-military-reforms-are-democratically-deficient.html> 22
- "Forget the Flotilla: Turkey-Israel Relationship Offers Peace, Economic Benefits," *Sputnik*, August 20, 2016, <https://sputniknews.com/middleeast/20160820/1044466041/turkey-israel-relations-reconciliation.html> 23
- The Media Line, "Trade between Israel and Turkey booming," *Ynetnews.com*, February 11, 2015, <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4625213,00.html> 24